

לב אבות ולב בנים

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא... והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם... (מלאכי ג כג-כד).¹

משנת רבי אליעזר פרשה ד עמוד 87

לפי שבעולם הזה הקנאה והתחרות והמריבות מצויין, אבל לעתיד לבוא הקב"ה עוקרן, ומחבר את כל הלבבות כאחד, ואין נפרדין זה מזה, שנאמר: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". וכן הקב"ה אומר ליחזקאל: "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד [וגו'] וקרב אותם אחד אל אחד" (יחזקאל לו יז). והקב"ה נותן את השלום כמימי נהר, וכל מי שהוא שותה ממנו, השלום ניתן בלבו והמחלוקת נעקרת מלבו, שנאמר: "הנני נוטה אליה כנהר שלום" (ישעיהו סו יב).²

מסכת סנהדרין דף קה עמוד ב

דאמר רב יוסי בר חוני: בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו, בנו - משלמה. ותלמידו, איבעית אימא: "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי" (מלכים ב ב ט), ואיבעית אימא: "ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו" (במדבר כז ג).³

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה ג

מיכן היה ר' פינחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה לידי ענוה, ענוה לידי יראת חט,⁴ יראת חט לידי רוח הקודש, רוח הקודש לידי חסידות, חסידות לידי תחיית המתים, תחיית המתים לידי אליהו זכרונו לברכה.⁵ זריזות לידי נקיות: "וכלה וכיפר". נקיות לידי טהרה: "וכפר עליה הכהן וטהרה". טהרה לידי קדושה: "וטיהרו וקידשו". קדושה לידי ענוה... ענוה לידי יראת חט... אמר רבי יצחק בר אלעזר: מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסולייסה.⁶ יראת חט לידי רוח הקודש... רוח הקודש לידי חסידות... חסידות לידי תחיית המתים, דכתיב: "ונתתי רוחי בכם וחיייתם".⁷ תחיית המתים לידי אליהו זכור לטוב, דכתיב: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".⁸

¹ כבר נדרשנו להפטרות שבת הגדול בשנה האחרת וסקרנו פסוקים בולטים בה, כולל פסוקים אלה המסיימים אותה. הפעם נרצה להתעכב קצת יותר ולדרוש, ערב חג הפסח הבעל"ט, על לבם של אבות ולבם של בנים שיסבו בעוד ימים מספר לסעודת ליל החג ואמירת סדר ההגדה: אבות ובנים וגם אבות של אבות ובנים של בנים, אמהות ובנות, יחד יחד משפחותם לבית אבותם ואמותם.

² באופן דומה נראה שמפרש רד"ק על הפסוק: "והשיב לב אבות על בנים - כמו עם בנים וכן לב בנים על אבותם כמו עם אבותם, כלומר האבות והבנים יחדיו". השלום, אומר המדרש, הוא כמו שיקוי - מי שלום - שותים אותו והמחלוקת נעקרת מן הלב.

³ בשטף קריאת המדרש הקודם אולי לא שמנו לב להשוואה של השבת לב אבות על בנים ובנים על לב אבותם עם היריבות המרה בין בית יהודה ובית יוסף שיחזקאל מנבא שבאחרית הימים תיעלם, ועם הצורך בנהר שלום כדי להשכין שלום בין אבות ובנים. והרי נאמנים עלינו דברי ר' יוסי שאדם לא מתקנא בבנו וגם לא בתלמידו ממשך דרכו. לא דוד בשלמה ולא אליהו באלישע ולא משה ביהושע (האמנם? ראה דבריו [עזה כמוות אהבה קשה כשאול קנאה](#) בפרשת וילך). לגבי דוד בשלמה, ראה הפסוק שם במלכים א מז, ברכת עבדי דוד אחרי הכתרת שלמה: "וְגַם בָּאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת אֲדֹנָיו הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְאָמֹר יֵיטֵב אֱלֹהִים אֶת שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְׁמֶךָ וְיַגְדֵּל אֶת פְּסָאוֹ מִפְּסָאֵךָ וְכו' ". אז מה פשר השבת לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם שעליה מתנבא מלאכי בסיוסם נבואתו (פרק זה הוא סוף הנבואה בישראל!)? מה כל כך מיוחד וקשה בזה?

⁴ אין כאן שגיאת כתיב ולא נפלה האל"ף, כך כתבו בכתיבה הארץ ישראלית שככלל לא אהבו אל"ף בסוף מילה והעדיפו ה"א: עקיבה ולא עקיבא, דוגמה ולא דוגמא; וכמו כן השמיטו גם את האל"ף באמצע מילה: שמיי ולא שמאי, יניי ולא ינאי, כן ולא כאן וכו'. וכאן (כן) בחטא (חט) לא ראו צורך לאות מסיימת כלל. ומכאן הדרשה בראש השנה שאגוז בגימטריה הוא חט והכל בריר ושריר וקיים ואין צורך להוסיף את התירוץ הידוע שבגימטריה חסר של 1 אינו נחשב.

⁵ עד כאן, לשון המשנה החותמת את מסכת סוטה (פרק ט משנה טו), בהבדלי נוסח קלים. נוסח המשנה שם שברוב הדפוסים בימינו הוא: "ר' פנחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות ונקיות מביאה לידי טהרה וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה וקדושה מביאה לידי ענוה וענוה מביאה לידי יראת חטא ויראת חטא מביאה לידי חסידות וחסידות מביאה לידי רוח הקודש ורוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים ותחיית המתים בא על ידי אליהו זכור לטוב אמר". מכאן ואילך מפרש הירושלמי את המשנה. ובנוסח התלמוד הבבלי אין משנה זו בסוף סוטה, אבל היא נדרשת במסכת ע"ז כ ע"ב. ואף הירושלמי נדרש לה במסכת שבת ולא במסכת סוטה. וספר מסילת ישרים לרמח"ל עשה משנה זו "עטרת לראשו" כביטוי שלהלן.

⁶ פתגם זה מופיע במקומות רבים בהבדלי נוסח קלים. ראה שיר השירים רבה פרשה א: "א"ר מתנא: מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה סנדל לעקבה" ובתנחומא (בובר) פרשת בהעלותך סימן טז: "אמר ר' יצחק בר אלעזר דקיסרין: מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה (שוליים) [סוליים] לרגלה".

⁷ יחזקאל לו יז, חזון העצמות היבשות שהוא לא רק מקור לתחיית המתים אלא גם לתחייה הקשורה לחזרה לארץ. ראה שם.

⁸ לפי הירושלמי, התקופה עליה מדובר בפסוקים שלנו היא תחיית המתים ואפשר שיש כאן קשר לתקופת ניסן בה הטבע כאילו קם מחדש לתחייה. ראה הפסוק בדניאל יב ב: "וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמְתָּ עִפְרָיִם וְקִיצוּ" שמשמש אחד המקורות לאמונה בתחיית המתים (סנהדרין צב ע"א). ראה פירוש מצודות על הפסוק שלנו שמרחיב ומפרש את דברי הירושלמי: "והשיב - הוא ישיב לב האבות למקום

פרי דברים פסקא מא

הרי הוא אומר: "עניך ברכות בחשבון על שער בת רבים" (שיר השירים ז ה). עניך - אלו זקנים המתמנים על הצבור ... בריכות - מה בריכה זו אין אדם יודע מה שבתוכה, כך אין אדם עומד על דברי חכמים. בחשבון - בחשבונות שנגמרים בעצה ובמחשבה. היכן נגמרים? בבתי מדרשות - על שער בת רבים. מה הוא אומר: "אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק"? אם עשיתם את התורה, קוו לאליהו שאמרתי לו: "לך שוב לדרכך מדברה דמשק". ואומר: "זכרו תורת משה עבדי וגוי הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגוי והשיב לב אבות וגוי".⁹

דברים רבה פרשה ו סימן ז

מהו "שלח תשלח את האם"? אמר הקב"ה: אם קיימת מצוה זו, אתה ממחר לבוא מלך המשיח, שכתוב בו שילוח. מניין? שנאמר: "אשריכם זורעי על כל מים, משלחי רגל השור והחמור" (ישעיה לב כ).¹⁰ דבר אחר, אמר ר' תנחומא: אם קיימת המצוה הזאת, אתה ממחר את אליהו הנביא זכור לטוב שיבוא, שכתוב בו שילוח, שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא", והוא יבא וינחם אתכם, מניין? שנאמר: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג כג-כד).¹¹

פרקי דרבי אליעזר פרק לט

אמר לו: "לך ואשלחך אל פרעה". אמר לפניו: ריבון כל העולמים: שלח נא ביד תשלח - רוצה לומר: ביד אותו האיש שאתה עתיד לשלוח.¹² אמר לו: לא אמרתי לך ואשלחך אל ישראל, אלא "לך ואשלחך אל פרעה". ולאותו האיש שאתה אומר, אני שולח לעתיד לבוא אל ישראל, שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וכו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".¹³

דברים רבה פרשה ג סימן יז

אמר ליה הקב"ה: משה חייך כשם שנתת את נפשך עליהן בעולם הזה, כך לעתיד לבוא, כשאביא להם את אליהו הנביא, שניכם באין כאחת. מניין? שכך כתוב: "ה' בסופה ובשערה דרכו" (נחום א ג).. "בסופה" - זה משה,

ע"י הבנים וכו', כי תחיית המתים יהיה על ידו וכמו שאמרו רז"ל. וכשיחיו בני האבות אשר הם חיים וקיימים בזמן ההוא, אז הבנים ההם אשר יעמדו בתחיה יספרו לאבותם אמיתת גמול הנפשי וע"ז ישיבם הנביא אל ה'. וכן ישיב לה הבנים ע"י אבותם העומדים בתחיה כי הם יספרו לבניהם אמיתת הגמול ובוזה ישיב אותם לה". הבנים שרואים את הגמול בעולם הזה משיבים את לב האבות למקום. והאבות שחזו בגמול העולם הבא, ישיבו את לב הבנים למקום. קשר האבות והבנים הוא דרך המקום. בהמשך מסכם פירוש מצודות ומציע פירוש בדומה לרד"ק: "או רוצה לומר, שישב האבות עם הבנים והבנים עם האבות כולם יחד וכפל הדבר לחזק הענין".

⁹ מדרש זה מקשר את הפסוקים שלנו עם הפסוק שקודם להם (פסוק כב): "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אתו בחרב על כל ישראל וקיים ומשפטים". מה יביא את אליהו והגאולה? שמירה על תורת משה. כבר הארכנו בנושא זכרו תורת משה בהפטרות שבת הגדול בשנה האחרת והצבענו על המדרשים המעלים את לימוד התורה כערך עליון בחיי עם ישראל, לא רק בעקבות הפסקת הנבואה, אלא גם בעקבות חורבן הבית. "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח ע"א). אבל מה הקשר בין זכרו תורת משה ובין והשיב לב אבות על בנים ובנים על אבותם? אפשר שהקשר הוא המסורת הנמסרת מדור לדור והמשמרת את תורת משה. ראה דברינו [והודעתם לבניך ולבני בניך](#) בפרשת ואתחנן וכן [כי לא תשכח מפני זרעו](#) בפרשת וילך.

¹⁰ מה ענין שור וחמור ומים לכאן ולמשיח? ראה מדרש תנחומא פרשת בראשית סימן א: "אשריכם זורעי על כל מים - אלו עוסקי תורה שנמשלה למים ... משלחי רגל השור זה משיח בן יוסף שנמשל לשור, וחמור זה משיח בן דוד שנאמר: עני ורוכב על חמור (זכריה ט). כשיבואו, על אותה שעה הוא אומר: ומעולם לא שמעו ולא האזינו, עין לא ראתה אלהים זולתך". ועל מצוות שילוח הקן, ראה דברינו [כי יקרא קן ציפור לפניך](#) בפרשת כי תצא. שם העלינו את הסברא שאולי הכי טוב להניח לאם ולביצה או לאפרוחיה במקומם, גם לבעלי החיים יש לב אבות ולב בנים. ראה דברינו [צער בעלי חיים](#) בפרשת משפטים.

¹¹ וכן הוא בילקוט שמעוני תורה רמז תתקל: "שלח תשלח, אם קיימת המצוה הזאת, אביא מלך המשיח שנאמר משלחי רגל וגוי וממחר את אליהו ז"ל שיבוא, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגוי והשיב לב אבות על בנים". האם רק הקבלה לשוניית כאן של "שלח" מול "שלח", מעין גזירה שווה של מדרש אגדה, או שמא הכרה שגם מצווה קלה שבקלות (שילוח הקן, ירושלמי קידושין פרק א הלכה ז) מספיקה להביא את הגאולה. "זכרו תורת משה" בכללותה ודאי הוא טוב. אבל גם מצווה אחת ממנה שנעשית כראוי, יכולה להביא את הגאולה. כך גם השבת, שמות רבה כה יב: "אמר ר' לוי: אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא". בין כך ובין כך, חזרנו לגאולה, לימות המשיח ולאז דווקא לתחיית המתים. שוב יש כאן קשר של הפטרת שבת הגדול לניסן ולפסח: "בניסן נגאלו, ובניסן עתידים להיגאל".

¹² זה אליהו שנאמר עליו: הנה אנכי שולח לכם את אליהו וכו', כפי שהוא מסביר בהמשך

¹³ כמה יכולים המדרשים להיות לעתים קשים כנגד משה! בגאולת מצרים משה נשלח לפרעה בלבד! ולעתיד לבוא, ודאי שאין לו חלק, לא "זכרו תורת משה" ולא כלום. משה איננו חלק מהגאולה לעתיד לבוא, זו שתאפיל על גאולת מצרים (ירמיהו טו יד: "כִּן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְלֹא יִאָמַר עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם"). אז למה להקניט את משה? האם יש חשש שמא דמותו הכבירה תאפיל על מלך המשיח? בבחינת "אין שני מלכים משמשים בכתר אחד". עניין זה של הוצאת משה מהגאולה לעתיד לבוא, או לפחות הנמכתו, היא נושא שלא הספיקונו לחקור בו ויש מן הסתם שיטענו שהוא קשור במלחמה עם המינים (הנוצרים) ואנו לא בקיאים בכגון זה והמאירים עינינו יבורכו.

דכתיב: "ותשם בסוף על שפת היאור". "ובשערה" - זה אליהו, דכתיב: "ויעל אליהו בסערה השמים". אותה שעה הוא בא ומנחם אתכם, שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים".¹⁴

משנת רבי אליעזר פרשה יט עמוד 347

מפני מה נשתדל יעקב אבינו לישא את עצמותיו ממצרים? ... כדי שיבואו אלו השבטים במהרה, שהיה בוטח בהקב"ה לקיים את דבריו, שנאמר: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".¹⁵

פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק מב

ר' יהודה אומר: אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין. ואין ישראל עושין תשובה אלא מתוך צער ומתוך הדחה ומתוך הטלטול ומתוך שהוא אין להם מחיה. ואין ישראל עושין תשובה עד שיבא אליהו הנביא, שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה.¹⁶

משנה סוף מסכת עדויות

אמר רבי יהושע: מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב, אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקין בזרוע...¹⁷ רבי יהודה אומר: [המרוחקין בזרוע] אבל לא לרחק [המקורבין בזרוע]. רבי שמעון אומר: להשוות המחלוקת.¹⁸ וחכמים אומרים: לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם. שנאמר: "הנני שולח לכם את אליה הנביא ... והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".¹⁹

¹⁴ מדרש זה כאילו עונה למדרש הקודם ונותן למשה את מקומו הראוי לו בגאולה לעתיד. אך לא בזכות "זכרו תורת משה", אלא בזכות מי שנתן נפשו על ישראל ועמד בפרץ שוב ושוב (ראה תהלים קו כג: "לולי משה בחירו עמד בפרץ" וכל המדרשים על פסוק זה בפרט שמות רבה מג). חס וחלילה לומר משה היה רק שולח לפרעה! ואולי לפנינו פירוש חדש לאבות ובנים שבפסוק: "והשיב לב אבות על בנים וכו'". האבות והבנים הם משה ואליהו עצמם. משה - האבות, אליהו - הבנים. ראה ההשוואה בין משה לאליהו בתוספתא שהבאנו במים האחרונים: "מה משה שהוא רבו של אליהו לא רצה לגלות הממזרים עד שנתגלו מעצמן, אליהו תלמידו של משה על אחת כמה וכמה שלא יגלה את הממזרים עד שיתגלו מעצמן". גם עניין זה קשור להפטרטה.

¹⁵ הרי לנו יעקב בחיר האבות (בראשית רבה ע א, שכל טוב בראשית לג יז) שכבר הקדים את משה ואליהו. על פי מדרש זה, הפסוק שלנו משמש על יציאת מצרים ועל הכניסה הראשונה לארץ ישראל בה חברו השבטים הכובשים את הארץ בזמן יהושע עם האבות הקבורים בארץ ישראל. ראה שם סיבות נוספות מדוע השתדל יעקב להיקבר בארץ ישראל: "כדי שלא ישבו השבטים במצרים, ויאמרו, אילולי [היא] ארץ קדושה לא נקבר בה יעקב אבינו. דבר אחר: לפי שאמר לו הקב"ה, הארץ אשר אתה שוכב עליה. אם שכב את עליה, הרי היא שלך, ואם לאו אינה שלך". וכבר נאמרו דברים לכאן ולכאן בנושא הקבורה בארץ ישראל, בפרט למי שלא חי בה. ראה דברינו [קבורה בארץ ישראל](#) בפרשת ויחי.

¹⁶ ראה הפרק שם על התשובה, כולל הסיפור על ריש לקיש השוודד שחזר בתשובה ו"הניח לשני ריעיו שוודדין בהרים ושב לאלהי אבותיו בכל לבו בצום ובתפילה והיה משכים ומעריב לבית הכנסת לפני הב"ה והיה עוסק בתורה כל ימיו ובמתנות עניים ולא שב על מעשיו הרעים עוד, ונתרצית תשובתו". מדרש זה מזכיר לנו את חריפותם של הפסוקים בהם אנו עוסקים. אנחנו מצטטים כל הזמן את הקטעים הנוחים לנו בפסוקים כג-כד ומתעלמים מכך שהשבת לב האבות על הבנים ולב הבנים על אבותם עומדת בצל האיום של יום ה' הגדול והנורא, שמכאן נלקח שמה של השבת - שבת הגדול. ראה הפסוקים המלאים שם: "הנה אנכי שלח לך את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא: והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והפיתתי את הארץ חרם". הפסוקים המלאים אינם כה "מרנינים" ויש בהם גם איום מסוים. לא בכדי אנחנו חוזרים וקוראים את הפסוק הקודם ולא חותמים כמו שחתם מלאכי: "פן אבוא והפיתתי את הארץ חרם" (בדומה לסוף ישעיהו - הפטרת שבת וראש חודש, קהלת ואיכה, סימן יתק"ק). אלה הפסוקים החותמים את מלאכי, אחרון הנביאים, חותמים את ספר תרי עשר ואת ספרות הנבואה כולה! באזהרה: פן אבוא והפיתתי את הארץ חרם. יש אמנם שרצו להפריד בין "העולם" ובין ישראל, כגון באוצר המדרשים (אייזנשטיין) יאשיהו עמוד 203: "ובאותה השעה תהיה חרדה גדולה בכל העולם כולו ומבשר לישראל, אבל כפשוטו, הפסוק מדבר (גם) על ישראל שימירו לעשות תשובה לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. ועל עניין סיום ספרי הנבואה במילים הקשות: "פן אבוא והפיתתי את העולם חרם", ראה למשל ספר חסידים סימן תה ואכמ"ל.

¹⁷ אין אליהו בא לפשפש ולחקור בייחוסים משפחות שמוחזקות כחלק מעם ישראל וכשיטת רבי יצחק בגמרא בקידושין (פרק רביעי עשרה יוחסין): "משפחה שנטמעה - נטמעה", אלא רק למקרים בולטים של מי שרוחק בכח או ההפך הוכנס לעם ישראל בכח כשברור שאין לו יוחסין כיהודי. והמשנה ממשיכה שם בדוגמא של אדם אלים בשם בן ציון שריחק בכח את משפחת בית צריפה הכשרה ולעומת זאת קירב בכל משפחה אחרת, ששמה לא מוזכר, שברור שלא הייתה מיוחסת כיהודיה.

¹⁸ לפתור מחלוקות החכמים שלא הוכרעו: תיק"ו - תשבי יתרח קושיות ואבעיות. כגון כוס חמישי של ליל הסדר - "כוסו של אליהו" הבא עלינו לטובה. וכשיבוא אליהו לא נצטרך לכוס חמישית ותיפטר הבעיה הספציפית הזו מאלה. או שמא, אדרבא, יוסיפו כוס חמישית לגאולה החדשה. ראה דברינו [כוס חמישי - והבאתי](#) בפסח. באמת, צריכים כבר את אליהו שיבוא.

¹⁹ במדרש שיר השירים רבה ד מובאת משנה זו על הפסוק: "שלחך פרדס רימונים - שילוחך עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רימונים". כל אלה שאחרים ביקשו לשלוח אותם אל מחוץ למחנה ישראל, הם הם ליבת הרימון של עם ישראל! (ראה גם הדרשות על הפסוק: "כפלה הרימון רקתו"). משנה זו מובאת גם בגמרא קידושין ע"א עמוד א במסגרת הדיון ביוחסים (פרק רביעי בקידושין, עשרה יוחסין עלו מבבל). ראה פירוש רש"י שם: "אליהו בא - לעתיד לבוא דכתיב: והשיב לב אבות על בנים - זה מבני בניו של זה". וכן מפרש ברטנורא על המשנה, שהשבת לב האבות על הבנים והבנים על האבות היא ע"י סילוק כל החששות והרינונים של יוחסין ומי יהודי לא כשר ומי כשר יותר וכו'. ראה פירוש מהרש"א (על הדף בגמרא קידושין שם) שלא מסכים עם רש"י ומעיר שהפסוק

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת עדויות פרק ח

... לפי שמשה הודיע ביאת המשיח, מפורש בתורה: "אם יהיה נדחך בקצה השמים, ושב ה' אלהיך. ומל ה' אלהיך", וזולת אלה. וכן הודיעם בשם ה' במה שיקדם לפניו וגורמיו, ושיבוא לפניו איש יכשיר לפניו את העולם והוא אליהו. והודיעם שאותו האיש לא יוסיף ולא יגרע בתורה אלא יסלק את מעשה העוול בלבד ... אמר רבן יוחנן בן זכאי כי העוול שישלך הוא הרחקת אדם פסול ביחוסו שנעשה כשר בזרוע, וקירוב אדם כשר שהורחק מקהל כהונה או קהל ישראל בזרוע ... והתבונן על התרחקות החכמים מלשון הרע כי אף על פי שהם יודעים את שתי המשפחות הזכירו את זו שנעשה לה העוול בשמה, ואותה שהיתה פסולה באמת ועשאה בן ציון כשרה לא פרסמוה ... ור' יהודה אומר כי אין עוול אלא בהרחקת הכשר בלבד. וחכמים אומרים אין עוול ביוחסין כל הנקרא בשמי וכו', הכל מתיחסין אל האמת, והתורה היא אב לכל, אבל העוול הוא השנאה שיש בין בני אדם, לפי שהיא שנאת חנם והוא עושה לו עוול בשנאתו אותו, והוא אמרם לעשות שלום בעולם.²⁰

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: את המשנה של סוף מסכת עדויות שהבאנו לעיל, יש להשוות עם נוסח התוספתא שם פרק ג הלכה ד: "משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע. אחרת היתה שם וקירבה בן ציון בזרוע. ולא רצו חכמים לגלות עליהם אבל מוסרין אותן לבניהם ולתלמידיהם פעם אחת בשבוע. כגון אילו אליהו בא לטמא ולטהר לקרב ולרחק. ר' מאיר אומר: לקרב אבל לא לרחק ור' יהודה אומר: חילוף הדברים. חנניא בן עדיי אומר: הרי הוא אומר: "ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל ויניצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי" - והרי דברים קל וחומר: ומה משה שהוא רבו של אליהו לא רצה לגלות הממזרים עד שנתגלו מעצמן, אליהו תלמידו של משה על אחת כמה וכמה שלא יגלה את הממזרים עד שיתגלו מעצמן".

שלנו החותם את המשנה "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", הוא רק על דברי חכמים המדברים על השלום שאליהו יביא לעולם ולא על עניין היוחסים. השגה זו של המהרש"א רק מעצימה, בעינינו את החידוש הגדול שבדברי רש"י!
²⁰ ראה גם ציטוט דברי הרמב"ם הנפלאים האלה בפירוש תוספות יום טוב על המשנה שם: "וז"ל הרמב"ם: אבל חכמים אומרים אין עושק ביוחסין. כל הנקרא בשמו הכל יתיחסו אל האמת והתורה היא אב הכל. אבל המעשקות והרעות הם השנאות שבין בני אדם לפי שהם חנם והוא חומס בשנאתו [אותו] והוא אמרם לעשות שלום בעולם". אליהו בא לנפות את הסיגים, את הפסול (הפסולת?) והעוול בעם ישראל, לא פסול סיגים ועוול של חיטוט בנבכי עצי משפחות וייחוסים, ולך תביא עדויות ותעודות שהאמא של הסבתא של האמא שלך הייתה יהודיה כשרה שם ברוסיה, אלא לסלק פסול ועוול של שנאה ועושק. ראה ויקרא רבה לב ח: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים ... ומיד עושקיהם כוח - זו סנהדרין גדולה של ישראל שהיא באה עליהן בכוח התורה ומרחקתן". ובאשר לייחוס? "הכל מתייחסים את האמת והתורה היא אב לכל". ראה גם הפסוק שהוא מביא מישעיהו מג ובמקום שהמעתיקים קצרו, אנו נביא את הפסוק בשלמותו: "אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי ויצרתי אף עשיתי". זוהי השבת לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם השלימה. ולא בכדי היא קשורה למצוות שילוח הקן.